

УДК 37.014.6

Теоретичні засади управління якістю освіти в ЗЗСО

В. Каллер,

директорка Черняхівського ліцею № 2

Черняхівської селищної ради

1.1. Поняття «якість освіти» та його специфіка в ЗЗСО

Якість освіти є однією з ключових категорій сучасного освітнього процесу, яка відображає рівень відповідності результатів навчання, виховання та розвитку учнів встановленим стандартам і суспільним очікуванням. В умовах глобалізації та соціальних змін це поняття набуває все більшого значення, адже якісна освіта стає запорукою конкурентоспроможності не лише окремих індивідів, а й суспільства загалом. У контексті закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО) поняття якості освіти має свої особливості, зумовлені специфікою функціонування цих закладів, їхньою місією та завданнями.

Поняття «якість освіти» багатогранне та включає кілька ключових аспектів. По-перше, це рівень досягнень учнів, що оцінюється відповідно до освітніх стандартів. Цей аспект охоплює академічні знання, уміння та навички, які формуються в учнів у процесі навчання. По-друге, якість освіти відображає відповідність навчальних програм і методів викладання сучасним вимогам, зокрема потребам ринку праці, суспільним запитам та індивідуальним інтересам учнів. По-третє, вона передбачає забезпечення доступу до освіти всім учням незалежно від їхнього соціального статусу, місця проживання чи інших факторів. Таким чином, якість освіти є сукупністю характеристик, які визначають ефективність та результативність освітнього процесу.

Специфіка якості освіти в ЗЗСО визначається особливостями цього рівня навчання. Заклади загальної середньої освіти відіграють ключову роль у формуванні базових знань, умінь і навичок, які є основою для подальшого навчання, професійного становлення та особистісного розвитку. Водночас у ЗЗСО формуються ціннісні орієнтири учнів, розвиваються їхні морально-етичні якості, соціальна відповідальність та громадянська позиція. Тому якість освіти в цих закладах має багатокомпонентний характер, що охоплює не лише академічні досягнення, а й виховний та розвивальний аспекти.

Якість освіти в ЗЗСО також залежить від багатьох факторів, серед яких можна виділити навчальний контент, компетентність педагогів, матеріально-технічну базу закладу, організацію освітнього процесу та рівень взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу. Навчальний контент має бути сучасним, цікавим та актуальним, а також відповідати віковим особливостям учнів. Компетентність педагогів визначає ефективність реалізації навчальних програм,

адже саме вчитель є ключовою фігурою, яка забезпечує передання знань і формування необхідних навичок. Матеріально-технічна база впливає на можливості застосування сучасних технологій у навчанні, що сприяє підвищенню якості освітнього процесу. Організація навчання має забезпечувати оптимальні умови для навчальної діяльності, враховуючи різноманітність учнівських потреб і можливостей.

Слід зазначити, що якість освіти в ЗЗСО має бути не лише результатом роботи закладу, але й процесом, який включає постійний моніторинг, оцінювання та вдосконалення освітньої діяльності. Самооцінювання закладів освіти стає важливим інструментом для визначення сильних і слабких сторін діяльності, що дозволяє планувати заходи з підвищення якості. Цей процес передбачає активну участь усіх учасників освітнього процесу – педагогів, учнів, батьків, адміністрації закладу, а також органів управління освітою.

У контексті забезпечення якості освіти важливим є врахування різноманітності потреб учнів. У ЗЗСО навчаються діти з різними здібностями, інтересами, рівнем підготовки та соціальними умовами. Тому якість освіти має забезпечувати рівні можливості для всіх, враховуючи індивідуальні особливості та потреби кожного учня. Індивідуалізація та диференціація навчання стають важливими принципами організації освітнього процесу, що сприяють підвищенню ефективності навчання та задоволенню освітніх потреб учнів.

Оцінювання якості освіти в ЗЗСО є ще одним важливим аспектом цієї теми. Для оцінювання використовуються різні методи, серед яких зовнішнє оцінювання, внутрішній моніторинг, опитування учнів та батьків, аналіз результатів навчання. Зовнішнє оцінювання, наприклад, незалежне тестування, дає змогу отримати об'єктивну інформацію про рівень знань учнів та відповідність освітніх результатів стандартам. Внутрішній моніторинг допомагає визначити ефективність освітнього процесу на рівні закладу освіти, що дозволяє оперативно реагувати на проблеми та вдосконалювати діяльність.

Не менш важливим є інтеграція ЗЗСО у світовий освітній простір, що передбачає врахування міжнародного досвіду у забезпеченні якості освіти. Міжнародні стандарти та рекомендації, такі як ISO чи принципи Європейської асоціації із забезпечення якості освіти (ENQA), можуть бути корисними для вдосконалення системи управління якістю освіти в Україні. Водночас важливо адаптувати ці стандарти до національного контексту, враховуючи особливості української системи освіти та соціокультурні традиції.

Особливу роль у забезпеченні якості освіти в ЗЗСО відіграє керівництво закладу. Керівник закладу є лідером, який організовує та координує всі процеси, пов'язані із забезпеченням якості освіти. Від його професійності, управлінських навичок і вміння мотивувати колектив залежить успіх впровадження системи управління якістю. Крім того, керівник має створювати умови для професійного розвитку педагогів, адже компетентність учителів є одним із ключових чинників забезпечення якісного освітнього процесу.

Забезпечення якості освіти в ЗЗСО також передбачає активну участь учнів та їхніх батьків. Учні є не лише об'єктами навчання, але й активними учасниками освітнього процесу, які можуть висловлювати свої думки, пропозиції та брати

участь у прийнятті рішень. Батьки, у свою чергу, можуть виступати партнерами закладу освіти у забезпеченні якості, надаючи зворотний зв'язок і підтримуючи навчальну діяльність своїх дітей.

Отже, якість освіти в ЗЗСО є багатовимірною категорією, яка охоплює всі аспекти освітнього процесу – від змісту навчання та методів викладання до організації навчальної діяльності та взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу. Забезпечення якості освіти є складним і багатогранним завданням, яке вимагає системного підходу, використання сучасних управлінських інструментів та постійного вдосконалення. Це завдання має стратегічне значення для формування якісного освітнього середовища, яке сприятиме всебічному розвитку учнів та їхній успішній інтеграції у сучасне суспільство.

1.2. Основні принципи та підходи до управління якістю в освіті

Управління якістю освіти є складним і багатогранним процесом, що спрямований на створення умов для досягнення високих стандартів освітньої діяльності. Цей процес охоплює як стратегічне планування, так і оперативну реалізацію конкретних заходів, а також постійний моніторинг та вдосконалення освітніх послуг. Основними аспектами ефективного управління якістю є дотримання принципів, які забезпечують системний та результативний підхід, а також використання сучасних методів та моделей управління.

Принципи управління якістю освіти базуються на фундаментальних ідеях, які сприяють досягненню основних цілей освітньої діяльності. Одним із таких принципів є орієнтація на результат. Це означає, що всі заходи, що впроваджуються у закладах освіти, мають бути спрямовані на досягнення конкретних результатів, які відповідають вимогам освітніх стандартів і потребам учасників освітнього процесу. Результативність включає як академічні досягнення учнів, так і розвиток їхніх особистісних і соціальних компетентностей.

Принцип безперервного вдосконалення є ще одним важливим елементом управління якістю освіти. У сучасному динамічному світі знання, технології та методи навчання постійно змінюються, що вимагає від закладів освіти гнучкості та готовності до змін. Цей принцип передбачає регулярний перегляд і оновлення навчальних програм, впровадження інноваційних методів викладання, удосконалення управлінських процесів та забезпечення професійного розвитку педагогічного персоналу.

Принцип орієнтації на учасників освітнього процесу визначає, що основним об'єктом уваги має бути задоволення потреб і очікувань учнів, батьків, педагогів та інших зацікавлених сторін. Управління якістю освіти повинно враховувати різноманітність інтересів і потреб усіх учасників, забезпечуючи справедливість, рівний доступ до освіти та можливість реалізації індивідуального потенціалу кожного учня. У цьому контексті важливою є реалізація підходів, які враховують індивідуальні особливості учнів, підтримують їхній творчий розвиток і стимулюють мотивацію до навчання.

Принцип системності є основою для створення ефективної системи управління якістю освіти. Він передбачає, що всі елементи освітньої діяльності мають бути взаємопов'язаними, а їхня діяльність – координованою.

Це стосується як внутрішніх аспектів, таких як навчальний контент, методи викладання та оцінювання, так і зовнішніх чинників, зокрема співпраці із зацікавленими сторонами, дотримання законодавчих вимог і адаптації до соціальних змін. Системний підхід дозволяє уникнути ізольованості окремих процесів і забезпечує їхню синергію.

Прозорість та підзвітність є принципами, які забезпечують довіру до системи освіти з боку суспільства. Прозорість означає, що всі процеси управління якістю мають бути відкритими для аналізу, оцінювання та зворотного зв'язку. Підзвітність передбачає відповідальність закладів освіти перед учнями, батьками, громадою та органами управління за результати своєї діяльності. Ці принципи сприяють підвищенню довіри до освітніх закладів, забезпечують об'єктивність оцінювання та стимулюють їхнє вдосконалення.

Реалізація принципів управління якістю освіти здійснюється через використання різних підходів, які базуються на сучасних концепціях та міжнародному досвіді. Один із найбільш відомих підходів – це *процесний підхід*, який акцентує увагу на розумінні та оптимізації освітніх процесів. Згідно з цим підходом, кожен процес, від планування навчання до оцінювання результатів, має бути чітко визначеним, задокументованим та контрольованим. Процесний підхід дозволяє забезпечити ефективність і стабільність освітніх процесів, а також підвищує їхню прозорість.

Системний підхід, як зазначено раніше, також є важливим інструментом управління якістю освіти. Він базується на розумінні освітньої системи як цілісного організму, де всі елементи взаємодіють між собою. У цьому підході велика увага приділяється інтеграції всіх аспектів освітнього процесу – навчальних програм, методів викладання, оцінювання, управління ресурсами та взаємодії з учасниками освітнього процесу.

Іншим сучасним підходом є *підхід*, орієнтований на компетентності. Цей підхід виходить із того, що якість освіти визначається не лише обсягом знань, які отримують учні, але й здатністю застосовувати ці знання на практиці. *Компетентнісний підхід* спрямований на розвиток у школярів ключових компетентностей, таких як критичне мислення, комунікація, співпраця, здатність до самонавчання та використання сучасних технологій. Він дозволяє забезпечити відповідність освітніх результатів сучасним вимогам суспільства та ринку праці.

Підхід до управління якістю, орієнтований на результат, акцентує увагу на досягненні конкретних цілей. У цьому контексті важливо забезпечити чітке формулювання цілей, які мають бути досяжними, вимірюваними, реалістичними та прив'язаними до конкретних термінів. Такий підхід дозволяє сфокусувати зусилля на досягненні ключових показників успіху, забезпечує контроль за виконанням завдань та сприяє ефективному плануванню.

Також варто відзначити важливість використання адаптивного підходу в управлінні якістю освіти. У сучасному світі, що швидко змінюється, освітні системи мають бути гнучкими та здатними адаптуватися до нових умов. *Адаптивний підхід* передбачає постійний аналіз зовнішніх і внутрішніх факторів, швидке реагування на зміни та впровадження інновацій. Це дозволяє

забезпечити стійкість і конкурентоспроможність закладів освіти в умовах глобалізації та цифрової трансформації.

Ключовим аспектом будь-якого підходу до управління якістю є залучення всіх учасників освітнього процесу. Це включає активну участь педагогів, учнів, батьків, адміністрації закладу та зовнішніх стейкхолдерів. Залучення забезпечує підвищення мотивації, відповідальності та готовності до спільної роботи над вдосконаленням якості освіти. Для досягнення цієї мети важливо забезпечити ефективну комунікацію, надання зворотного зв'язку та створення умов для конструктивного діалогу.

Таким чином, принципи та підходи до управління якістю освіти формують основу для створення ефективних систем, здатних забезпечити високі стандарти освітньої діяльності. Реалізація цих принципів через сучасні підходи дозволяє досягати сталого розвитку освітніх закладів, задовольняти потреби всіх учасників освітнього процесу та забезпечувати конкурентоспроможність освітньої системи загалом.

1.3. Історичний розвиток управління якістю в ЗЗСО

Управління якістю освіти у закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО) є результатом багатовікових змін і трансформацій, що відображають еволюцію освітніх систем відповідно до потреб суспільства. Упродовж історії людства поняття «якість освіти» набувало різних значень, залежно від соціально-економічних умов, культурних традицій та технологічного розвитку. Аналіз історичного розвитку управління якістю в ЗЗСО дозволяє зрозуміти витоки сучасних підходів і принципів, а також прогнозувати подальші напрями вдосконалення.

На ранніх етапах розвитку суспільства освіта мала виключно неформальний характер. У первісних громадах знання, навички та цінності передавалися від старших поколінь молодшим через особистий досвід і спостереження. Ідея якості освіти була тісно пов'язана з виживанням і успішністю громади. У цьому контексті поняття «управління якістю» ще не існувало, але успішність передавання знань і навичок вважалася основним критерієм оцінки освітньої діяльності.

Зі становленням перших цивілізацій і розвитком писемності освіта почала набувати системного характеру. У Давньому Єгипті, Месопотамії, Китаї та інших ранніх державах освіта була привілеєм еліт. Заклади освіти, як правило, створювалися при храмах або палацах і мали чітко визначену мету: підготовка писарів, жерців, управлінців та інших фахівців для державної служби. Якість освіти в цей період оцінювалася за рівнем оволодіння учнями необхідними навичками, зокрема вмінням читати, писати та рахувати. Основним інструментом забезпечення якості була сувора дисципліна та жорсткий контроль з боку вчителів.

У середньовіччі, зі зміцненням релігії як домінуючої сили, освіта стала важливим засобом формування духовності й моралі. Школи при монастирях і церквах відігравали центральну роль у розвитку освітньої системи. Якість освіти вимірювалася рівнем знань священних текстів і моральною поведінкою учнів. Організація навчання була суворо регламентованою, а контроль

здійснювався церквою. У цей період з'являються перші спроби стандартизації освітнього процесу, які включали фіксацію навчальних програм і методів викладання.

Епоха Відродження принесла значні зміни у сферу освіти. Розвиток гуманізму сприяв переосмисленню її цілей і завдань. Увага почала приділятися всебічному розвитку особистості, а не лише підготовці до виконання релігійних чи державних функцій. У цей час виникають перші світські школи, які ставлять за мету розвиток інтелектуальних здібностей учнів. Якість освіти почала оцінюватися за широтою знань, оволодінням мовами, математикою, філософією та мистецтвом. Педагоги стали приділяти більше уваги індивідуальним здібностям учнів, що заклало основу для диференційованого підходу у навчанні.

З початком епохи Просвітництва якість освіти стає об'єктом наукового аналізу. Ідеї філософів цього періоду, таких як Жан-Жак Руссо, Джон Локк, Іммануїл Кант, акцентували увагу на необхідності формування гармонійної та критично мислячої особистості. Освітні заклади почали вводити нові методи викладання, спрямовані на розвиток самостійного мислення і практичних навичок. У цей період відбувається інституціоналізація освіти, зокрема створення державних систем шкільного навчання. Держави почали активно втручатися в процес управління якістю освіти, встановлюючи єдині стандарти, навчальні програми та критерії оцінювання.

У XIX столітті, під впливом індустріальної революції, зростає потреба в масовій освіті. Заклади загальної середньої освіти стають доступними для більш широких верств населення. Управління якістю набуває більш формалізованого характеру. Уряди створюють системи інспекції шкіл, що дозволяють оцінювати їхню діяльність за різними показниками, такими як успішність учнів, якість викладання, дисципліна та матеріально-технічне забезпечення. Якість освіти все більше пов'язується з економічним розвитком, оскільки добре освічене населення стає важливим ресурсом для промисловості та науки.

У XX столітті, особливо після Другої світової війни, відбуваються суттєві зміни в підходах до управління якістю освіти. З одного боку, розвиток теорій управління, таких як менеджмент за цілями та тотальне управління якістю (TQM), вплинув на освітню сферу. З іншого боку, зростає увага до індивідуальних потреб учнів, їхніх прав і свобод. У 50–60-х роках XX століття у багатьох країнах почали впроваджувати стандартизовані тести, які дозволяли оцінювати якість освіти на основі об'єктивних показників. Водночас зростає роль педагогів у формуванні освітнього середовища, орієнтованого на розвиток особистості.

Друга половина XX століття позначилася глобалізацією освіти та розвитком міжнародних стандартів. У 1990-х роках прийнято низку міжнародних документів, які визначають основи забезпечення якості освіти. Такі організації, як ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ та Організація економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР), починають активно досліджувати освітні системи різних країн, розробляти рекомендації та сприяти обміну досвідом.

Якість освіти починає розглядатися в контексті доступності, ефективності, інноваційності та відповідності сучасним викликам.

У ХХІ столітті управління якістю освіти в ЗЗСО продовжує еволюціонувати. У сучасних умовах якість розглядається як сукупність характеристик, які забезпечують не лише академічні досягнення учнів, але й розвиток їхньої соціальної, емоційної та моральної компетентності. Освітні системи активно впроваджують інформаційно-комунікаційні технології, що дозволяє забезпечити індивідуальний підхід до навчання та розширити можливості моніторингу якості освіти.

Отже, історичний розвиток управління якістю в ЗЗСО є складним і багатогранним процесом, який відображає зміну соціальних, економічних і культурних умов. Від перших форм навчання в давніх цивілізаціях до сучасних інноваційних підходів до управління якістю освіти – кожен етап розвитку залишив свій слід, формуючи сучасну систему, що відповідає потребам сучасного суспільства.

Дана стаття є одним з розділів практичного poradnika «Управління якістю освіти: сучасні моделі та інструменти», з повним змістом якого можна ознайомитись за посиланням..